

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Երևան, 2021

Փաստաթուղթը պատրաստվել է

**«ԽԹԱՆԵԼՈՎ ԱՌԱՎԵԼ ԳԵՆԴԵՐԱԶԳԱՅՈՒՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ»**

ծրագրի շրջանակներում

«Խթանելով առավել գենդերազգայուն օրենսդրություն Հայաստանում» ծրագիրն իրականացվում է ՕքսեՋեն հիմնադրամի կողմից Ազգային ժողովրդավարության ինստիտուտի հետ համագործակցությամբ:

Սույն փաստաթուղթը պատրաստվել է Միացյալ Նահանգների Միջազգային զարգացման գործակալության (ԱՄՆ ՄԶԳ) աջակցությամբ՝ թիվ 72011118LA00002 դրամաշնորհի ներքո, որն իրականացվում է Ընտրությունների և քաղաքական գործընթացների հզորացման կոնսորցիումի կողմից (CEPPS): Փաստաթղթում արտահայտված տեսակետները հեղինակներին են և կարող են չարտացոլել ԱՄՆ ՄԶԳ-ի, Միացյալ Նահանգների կառավարության կամ Ազգային ժողովրդավարության ինստիտուտի տեսակետները:

Բովանդակություն	
ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ.....	4
ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔ.....	4
ՀԵՆՔ.....	5
ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ.....	6
ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ.....	8
Ա. ՀԻՄՆԱՍՅՈՒՆԵՐ.....	10
I. Հնարավորություն ընձեռող միջավայր.....	10
II. Ներկուսակցական զարգացումներ.....	10
III. Ընտրական գործընթացներ և մասնակցություն Ազգային ժողովում.....	11
IV. Մշտադիտարկում.....	11
Բ. ՄԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ.....	12
Հանձնառություն.....	12
Համակողմանիություն.....	12
Հաշվետվողականություն.....	12
Պատրաստվածություն և գիտելիքի գեներացում.....	13
Հաղորդակցություն.....	13
Դիտարկում և վերանայում.....	14
Գ. ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄ.....	14
Գենդերային հավասարության գործողությունների ծրագիր.....	14
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.....	15
Հավելված 1. Գենդերին առնչվող հիմնական եզրույթներ.....	18
Հավելված 2. Գենդերային հավասարության գործողությունների ծրագրի նմուշ.....	20

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

ԱԺԻ	Ազգային ժողովրդավարության ինստիտուտ
ԺՀՄԻԳ	Ժողովրդավարական հաստատությունների և մարդու իրավունքների գրասենյակ
ԿՆԽՎԿ	Կոնվենցիա կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին
ԿԶՆ	Կայուն զարգացման նպատակներ
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՄԱԿ	Միավորված ազգերի կազմակերպություն

ԵՐԱՆՏԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔ

ՕքսեՋեն հիմնադրամն իր երախտագիտությունն է հայտնում Հայաստանի կուսակցությունների ներկայացուցիչներին, որոնք մասնակցել են 2020-ի դեկտեմբերին կայացած հանդիպումներին և ժամանակ են տրամադրել հարցերին պատասխանելու, ինչպես նաև դեմ առ դեմ հարցազրույցների համար: Մենք շնորհակալությամբ ընդունել ենք սույն փաստաթղթի պատրաստման համար հայ փորձագետների համայնքի և գիտական հանրության տրամադրած օգտակար մեկնաբանությունները:

ՀԵՆՔ

Սույն փաստաթուղթը պատրաստվել է ՕքսԵՋեն հիմնադրամի և Ազգային ժողովրդավարության ինստիտուտի համատեղ՝ «Խթանելով առավել գենդերազգայուն օրենսդրություն Հայաստանում» ծրագրի շրջանակներում:

Ծագիրը նպատակ ունի հզորացնելու շահագրգիռ կողմերի կարողությունները, հատկապես համագործակցելով կին պատգամավորների հետ՝ ձևավորելու գենդերային զգայուն օրենսդրություն: Ծրագիրը կառաջարկի գործուն մեխանիզմներ գենդերային զգայուն օրենսդրության ապահովման համար, քայլեր, որոնք անհրաժեշտ են օրենսդրության գենդերային ուղղորդման համար, ինչպես նաև մեխանիզմներ՝ ապահովելու դրա կիրարկումը ընտրողների շրջանում:

Ծրագիրը նպատակ ունի նաև բարձրացնելու խորհրդարանական և արտախորհրդարանական կուսակցությունների իրազեկվածությունը և պատասխանատվությունն իրավական և կամավոր միջոցներ ձեռնարկելու ներկուսակցական համակարգում գենդերային հավասարության հաստատման համար:

Սույն փաստաթղթի նպատակը կուսակցությունների ներքին քաղաքականություններին և ընթացակարգերին գենդերային զգայունություն հաղորդելն է, և այն առաջարկում է գենդերային հավասարության ջանքերին աջակցելու մի շարք գաղափարներ:

Կուսակցությունները դրանք կարող են կիրառել որպես սկզբնակետ՝ քաղաքականության մեջ գենդերային հավասարությունը ծրագրելու աշխատանքներում: Հետազոտության գաղափարները, լավագույն փորձն ու համաշխարհային առաջարկություններն այն ցանկալի արդյունքների օրինակներն են, որոնց կարող են ձգտել հասնելու կուսակցությունները:

Այս փաստաթուղթը հիմնված է կուսակցությունների ներկայացուցիչների հետ հանդիպումների վրա. կին առաջնորդներ, քաղաքացիական բնակչություն, հավանական նորեկներ կամ դաշնակիցներ՝ զանազան ինքնություններով և ծագումով, ինչպես նաև ՕքսԵՋեն հիմնադրամի կողմից վերջին 5 տարիների ընթացքում այդ ոլորտում իրականացված հետազոտական¹ և այլ տեսակի աշխատանքներ, որոնք օգնել են նույնականացնել խոչընդոտները, կարողությունների բացերը և կանանց քաղաքական առաջնորդության և մասնակցության հնարավորությունները, և վերլուծել տարբերությունները, թե ինչպես են կուսակցություններում գործող կանոններն ու փորձառությունն ազդում տղամարդկանց և կանանց քաղաքական մասնակցության վրա:

---

¹ Կանանց քաղաքական մասնակցությունը Հայաստանում. վերլուծություն (ՕքսԵՋեն/ԱԺԻ, հուլիս, 2020), Համայնքներում կանանց քաղաքական մասնակցության հանրային ընկալման հետազոտություն (ՕքսԵՋեն ՄԱԾԾ, հուլիս), Արտահերթ խորհրդարանական ընտրություններ-2018. կանանց ընտրական վարքի առանձնահատկությունները (ՕքսԵՋեն/ԵՄ 2018-19), Կանանց մասնակցությունը երևանի ավագանու ընտրություններում (ՕքսԵՋեն/ՊրոՄեդիաԳենդեր, 2018), և այլն:

ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

Կանանց և տղամարդկանց հավասարության հասնելը միջազգային զարգացման օրակարգի հիմնական նպատակներից մեկն է և անօտարելի մասը: Գենդերային հավասարության սկզբունքն արտացոլում է այն գաղափարը, որ անհնար է հասնել մարդու իրավունքների լիակատար իրացման՝ առանց տղամարդկանց և կանանց համար հավասար իրավունքների, պարտականությունների և հնարավորությունների ապահովման: Այս սկզբունքն ամրագրված է բազմաթիվ միջազգային փաստաթղթերում, համաձայնագրերում, ազգային սահմանադրություններում, աշխարհի պետությունների, ներառյալ՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրական ակտերում:

Կանանց և տղամարդկանց հավասարության սկզբունքը ճանաչվել է 1945-ին աշխարհի առաջնորդների կողմից ընդունված ՄԱԿ-ի խարտիայի հիմնարար սկզբունքներից մեկը և ամրագրվել է Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում (1948)², Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայում (1979)³ և ՄԱԿ-ի և եվրոպական այլ առնչվող փաստաթղթերում⁴:

Հայաստանի Հանրապետությունը ևս անմասն չի մնացել այս վճռորոշ գործընթացից և անկախության տարիներին մի կողմից վավերացրել է վերոնշյալ միջազգային փաստաթղթերը, իսկ մյուս կողմից՝ մշակել գենդերային հավասարության վերաբերյալ մի շարք ազգային փաստաթղթեր:

- Օրենքի առջև ընդհանուր հավասարությունն ու խտրականության արգելքը ՀՀ Սահմանադրությունում ամրագրված սկզբունքներն են: Ըստ 2015-ին վերանայված Սահմանադրության 28-րդ հոդվածի՝ բոլորը հավասար են օրենքի առջև: Սահմանադրության 29-րդ հոդվածը նախատեսում է խտրականության

² Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր, ԶԶ-ն վավերացրել է 1992-ին http://www.un.am/up/file/Universal%20Declaration%20of%20Human%20Rights_official%20translation.pdf

³ Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիա (CEDAW), վավերացվել է 1993-ին, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=60505>

⁴ Ներառյալ՝ Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրությունը, Պեկինի հռչակագիրն ու գործողությունների ծրագիրը, Զազարամյակի զարգացման նպատակները, Կայուն զարգացման 2030 օրակարգը, Կանանց և տղամարդկանց հավասարության մասին Եվրոպայի խորհրդի հռչակագիրը, Կանանց և տղամարդկանց հավասարության՝ որպես ժողովրդավարության հիմնարար չափանիշի մասին Ստամբուլի հռչակագիրը, կանանց և տղամարդկանց հավասարության հարցերի նախարարների 5-րդ Եվրոպական խորհրդաժողով, Որոշումների կայացման գործընթացին կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված մասնակցության մասին Ես Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը, Որոշումների ընդունմանը կանանց մասնակցության ապահովման մեխանիզմների մասին ԵսԽՎ բանաձևը, Գենդերային հավասարության չափանիշներին և մեխանիզմներին վերաբերող Ես Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը և այլն:

արգելք, իսկ Սահմանադրության 30-րդ հոդվածը առանձին սահմանում է կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարությունը:

- Ի հավելումն՝ Սահմանադրության 86-րդ հոդվածը սահմանում է կանանց և տղամարդկանց միջև փաստացի հավասարության խթանումը՝ որպես պետական քաղաքականության հիմնական նպատակ:
- Գենդերային հավասարության երաշխիքները նախատեսված են «*Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին*» ՀՀ օրենքում (2013), որն սկզբում սահմանում է ընդհանուր կանոնակարգերը (օրինակ՝ գենդերային հավասարության ապահովման պետական քաղաքականության հիմնական սկզբունքները և ուղղությունները):

Ի հավելումն՝ ՀՀ Կառավարությունը պարբերաբար ընդունել է Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց վիճակի բարելավմանն ու հասարակությունում նրանց դերի մեծացմանն ուղղված ազգային ծրագրեր (1998-2000, 2004-2010, 2011-2015), ներառյալ՝ վերջերս ընդունված Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թթ. ռազմավարությունը և միջոցառումների ծրագիրը⁵:

Լայնորեն ընդունված է, որ քաղաքական որոշումների կայացման գործընթացում կանանց և գենդերային հեռանկարների ընդգրկման ձախողումը թուլացնում է ժողովրդավարական ինստիտուտների և գործընթացների օրինականությունը⁶: Կուսակցություններում և քաղաքական մասնակցությունն ու ներկայացվածությունն ունեցող այլ հաստատություններում գենդերային հավասարության ապահովումը Կայուն զարգացման նպատակներին հասնելու հիմնական միջոցն է⁷: Կայուն զարգացման 5-րդ նպատակն է 2030-ի դրությամբ հասնել «գենդերային հավասարության և գորացնել բոլոր կանանց և աղջիկներին», և սրա ցուցիչներից մեկն էլ այն է, որ *պետք է բոլոր երկրներում ապահովել կանանց լիարժեք և արդյունավետ մասնակցությունը և հավասար հնարավորությունները քաղաքական, տնտեսական և հանրային կյանքում որոշումների կայացման բոլոր մակարդակներում ղեկավար դիրք զբաղեցնելու համար*: Կայուն զարգացման 16-րդ նպատակն է զարգացնել արդյունավետ, հաշվետու և ներառական հաստատություններ բոլոր մակարդակներում: Այս և այլ Կայուն զարգացման նպատակներին հասնելու համար

կուսակցությունները պետք է բարելավեն իրենց ներքին կառույցները, գործընթացներն ու փորձառությունները:

Կուսակցությունների՝ գենդերային հավասարությունը խթանելու հանձնառությունը կարող է երևալ հիմնական փաստաթղթերում գենդերային հավասարության նորմերի

⁵ Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թթ. ռազմավարությունը և միջոցառումների ծրագիրը (2019), <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=151906>

⁶ Caspar F. Van Den Berg et al., *Strategic Planning for Political Parties: A Practical Tool* (Stockholm: International IDEA, 2015)

⁷ Մեր աշխարհի փոխակերպումը. 2030 թ. կայուն զարգացման օրակարգ (ՄԱԿ 2015), <https://sdgs.un.org/2030agenda>

և նպատակների շարադրմամբ, ինչպիսիք, օրինակ՝ հայեցակարգային փաստաթղթերն են, քաղաքականություններն ու ռազմավարական ծրագրերը: Որպես առաջին խոշոր քայլ՝ սա ստեղծում է այնպիսի միջավայր, որն ազդում է կուսակցության ներսում գործընթացների, փորձառությունների և մշակույթի վրա: Կուսակցության ռազմավարական ծրագրի հայեցակարգի մշակման մեջ գենդերային հավասարության հեռանկարի ինստիտուցիոնալացումը մասնավորապես վճռորոշ է հետևյալ պարագաներում⁸.

- հասկանալ կուսակցության ներսում առկա գենդերային անհավասարություններն ու բացերը.
- միջոցներ ձեռնարկել այդ անհավասարություններն ու բացերը վերացնելու ուղղությամբ.
- գենդերային հավասարությունը դարձնել ինստիտուցիոնալ՝ որպես կուսակցության տեսլականի և գործելակերպի անքակտելի նպատակ.
- սահմանել ռազմավարություններ և հաշվետվողականության մեխանիզմներ՝ կուսակցության բոլոր գործողություններում և ծրագրերում գենդերային անհավասարությունը լուծելու համար.
- գորացնել կուսակցության կարողությունը՝ ներդաշնակեցնելու թե՛ կանանց, թե՛ տղամարդկանց հանրային շահերն ու կարիքները:

Այլ կերպ ասած, կուսակցության ներսում եղած գործընթացներն ու մոտեցումները պետք է ներառեն գենդերային հավասարության սկզբունքներ և ըմբռնում, ինչը հաստատության վերափոխմանը հանգեցնող միակ ճանապարհն է և վերացնում է խտրական գործելակերպը:

ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ

Հայեցակարգային փաստաթուղթը հիմնված է այն ընդհանուր ըմբռնման վրա, որ կանանց և տղամարդկանց **գենդերային հավասարության և արդարության սկզբունքները** մարդու իրավունքների խնդիր է, ինչպես նաև կայուն, մարդակենտրոն զարգացման նախապայման և ցուցիչ⁹:

Գենդերային քաղաքականության հայեցակարգային փաստաթուղթը հաշվի է առնում, որ՝

- կանայք կազմում են Հայաստանի բնակչության և ընտրագանգվածի կեսից ավելին, սակայն շարունակում են քիչ ներկայացվածություն ունենալ քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացներում.

⁸ Ժողովրդավարության և ընտրությունների աջակցության միջազգային ինստիտուտ, Գենդերային քաղաքականության մշակման շրջանակ կուսակցությունների համար (Ստոկհոլմ, ԺԸԱՄԻ, 2016)

⁹ ՄԱԿ-ի Գենդերային և կանանց առաջնության հարցերով հատուկ խորհրդակալի գրասենյակ (OSAGI):

- չնայած դե յուրե հավասարության առկայությանը՝ իշխանության, պատասխանատվության և տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ռեսուրսներին հասու լինելու բաշխումը կանանց և տղամարդկանց միջև դեռևս խիստ անհավասար է.
- քաղաքական հաստատություններում, ներառյալ՝ կուսակցությունները, որոշումների կայացման մակարդակում կանանց փոքր ներկայացվածությունը կարող է խոչընդոտել կանանց մասնակցությունը քաղաքական և հանրային կյանքին.
- քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացներում կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված մասնակցությունը մարդու իրավունքների, սոցիալական արդարության լիարժեք ձեռքբերում է և ժողովրդավար հասարակության ավելի լավ գործելու անհրաժեշտ պայման, և
- քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացներում կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված մասնակցության իրացումը մեզ կառաջնորդի դեպի ավելի լավ և ավելի արդյունավետ քաղաքականության մշակում¹⁰:

Այս հայեցակարգային փաստաթուղթը համահունչ է ազգային և միջազգային իրավական ակտերին և պայմանագրերին¹¹ և *արտացոլում է կուսակցության՝ գենդերային հավասարության հասնելու հանձնառությունը*:

¹⁰ Աղբյուրը՝ 2003-ի մարտի 12-ին ընդունված Քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացին կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված մասնակցության մասին ԵԽ Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը (2003) 3 և բացատրական հուշագիրը: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383)

¹¹ ՀՀ Սահմանադրություն (յուրաքանչյուր 2015-ին): ՀՀ սահմանադրական օրենքը «Կուսակցությունների մասին» (2016, յուրաքանչյուր 2020-ին): ՀՀ ընտրական օրենսգիրք (յուրաքանչյուր 2016-ին): «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենք (2013): ՀՀ գենդերային քաղաքականության հայեցակարգը (2010): Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թթ. ռազմավարությունը և միջոցառումների ծրագիրը (2019): ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր (1948): Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր (1966): Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիա (1979): Պեկինի հռչակագիր և գործողությունների ծրագիր (1995): Կայուն զարգացման նպատակներ (2015): Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիա (1950): Եվրոպական սոցիալական խարտիա (վերանայված 1996-ին): Հռոմում 2000-ին կայացած Մարդու իրավունքների վերաբերյալ եվրոպական նախարարական խորհրդաժողովի Նյութերը: Քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացին կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված մասնակցության մասին ԵԽ Նախարարների կոմիտեի թիվ 3 հանձնարարականը (2003), ընդունված 2003-ի մարտի 12-ին: Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականները Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններին: Սեռական խտրականության դեմ իրավական պաշտպանության վերաբերյալ թիվ R (85) 2 հանձնարարական: Աշխատանքն ու ընտանեկան կյանքը համաձայնեցնելու թիվ R (96) 5 հանձնարարականը և Գենդերային մեյնսթրիմինգի վերաբերյալ թիվ R (98) 14 հանձնարարականը: ԵԽՄԽՎ հանձնարարականներ: Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների թիվ 1229 հանձնարարական (1994): 1995-ից ի վեր կանանց իրավունքներում իրական առաջընթացի հասնելու վերաբերյալ թիվ 1269 հանձնարարական (1995): Քաղաքական կյանքում հավասար ներկայացվածության վերաբերյալ թիվ 1413 հանձնարարական (1999):

Ա. ՀԻՄՆԱՍՅՈՒՆԵՐ

Կուսակցության գենդերային քաղաքականության հայեցակարգային փաստաթուղթը հիմնված է չորս հիմնասյունների վրա.

I. Հնարավորություն ընձեռող միջավայր

- Աջակցել հավանական սահմանադրական և/կամ օրենսդրական փոփոխություններին, ներառյալ՝ դրական միջոցառումների կիրառմամբ, որոնք կխթանեն գենդերային հավասարության սկզբունքներն ու կոյուրացնեն կանանց և տղամարդկանց ավելի հավասարակշռված մասնակցությունը քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացում:
- Ուսումնասիրել այն խոչընդոտները, որոնք կանխարգելում են կանանց մուտքը տարբեր մակարդակների քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթաց և նախաձեռնել ծրագրեր՝ առկա իրավիճակը հաղթահարելու համար:
- Խթանել քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացում գենդերային հավասար ներկայացվածության կարևորության վերաբերյալ իրազեկվածության մակարդակի բարձրացման արշավները՝ որպես իսկական ժողովրդավարության նախադրյալ:

II. Ներկուսակցական զարգացումներ

- Անհրաժեշտ գործողություններ ձեռնարկել՝ կուսակցության ներքին մշակույթը, կանոնները և ընթացակարգերը (ներառյալ՝ անդամների հավաքագրումն ու թեկնածուների առաջադրումը) գենդերային հավասարության սկզբունքներին համապատասխանեցնելու ուղղությամբ և դյուրացնել կանանց և տղամարդկանց ավելի հավասարակշռված մասնակցությունը քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացին:
- Կուսակցության ներսում ապահովել գենդերային հավասարության կամ կանանց առաջխաղացման հանձնաժողովի ստեղծումը:
- Ապահովել կանաց ներկայացվածությունը կուսակցության հիմնադիրների, անդամների և ղեկավար մարմինների կազմում՝ հիմնված կանանց և տղամարդկանց համամասնության սկզբունքի վրա, որն ամրագրված է ազգային և միջազգային փաստաթղթերում և առնչվող օրենքներում:
- Ապահովել կուսակցության անդամների՝ թե՛ կանանց, թե՛ տղամարդկանց կարողությունների զարգացման հնարավորությունները ոչ խտրական կերպով և հիմնված իրական կարիքների և շահերի վրա:
- Ապահովել կուսակցության փաստաթղթերում, գործողություններում և ծրագրերում գենդերային մեյնսթրիմինգի տեխնիկայի կիրառումը, ներառել

գենդերային հավասարության սկզբունքի պահպանումը՝ որպես պարտադիր պայման:

- Ապահովել գենդերային հավասարությունն ապահովող բյուջետային մոտեցումների կիրառումը՝ կուսակցության բյուջեի և հատկացումների նախապատրաստման ժամանակ (ներառյալ՝ պետական նյութական աջակցությունը, պետական սուբսիդիաները կամ այլ արտոնություններ, որոնք միտված են կուսակցություններում կանանց մասնակցությունն ու առաջխաղացումն ընդլայնելուն):
- Ապահովել կուսակցության կազմակերպչական և ընթացակարգային գենդերային պարբերական աուդիտներ:
- Մշակել կուսակցության գործողությունների ծրագիր՝ գենդերային հավասարության սկզբունքներն ու մոտեցումները խթանելու նպատակով:

III. Ընտրական գործընթացներ և մասնակցություն

Ազգային ժողովում

- Ընտրական գործընթացներն իրականացնելիս ապահովել գենդերային հավասարության սկզբունքների հետ դրանց համապատասխանությունը:
- «Գենդերային տեսանկյունից» ստուգել նախընտրական, ընտրական և հետընտրական փուլերի գործողությունները:
- Հավաստիանալ, որ կուսակցության ծրագիրն ընդգրկում է համալիր մոտեցում գենդերային հավասարության խնդրին:
- Իրականացնել գործողություններ՝ ապահովելու կանանց և տղամարդկանց ընտրելու և ընտրվելու սահմանադրական իրավունքի իրացման հավասար պայմաններ և հնարավորություններ: Կիրառել «դրական խտրականության» մեխանիզմներ՝ առաջադրված կին թեկնածուների թիվն ապահովելու համար:
- Հավաստիանալ, որ ընտրարշավները խտրական չեն, և լուսաբանել կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հնարավորությունների հարցերը:
- Կիրառել ընտրված Ազգային ժողովում կանանց դե ֆակտո ներկայացվածությունը պաշտպանող մեխանիզմ:
- Խորհրդարանի պաշտոնյաներ և Ազգային ժողովի պատասխանատու աշխատակազմ առաջադրելիս/հաստատելիս/ընտրելիս ապահովել ոչ խտրական և թափանցիկ մոտեցումներ:

IV. Մշտադիտարկում

- Հայաստանում իրականացնել քաղաքական գործընթացների խոր մշտադիտարկում և մենթորական աջակցություն, ներառյալ՝ համապատասխան

օրենսդրության և պետական ծրագրերի իրականացումը գենդերային հավասարության սկզբունքների համաձայն և կանանց ու տղամարդկանց քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացին հավասարակշռված մասնակցության կարևորությունը:

Բ. ՄԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ

Գենդերային քաղաքականության վերոնշյալ հայեցակարգային փաստաթուղթն իրագործելու համար պետք է պահպանվեն հետևյալ սկզբունքները.

Հանձնառություն

Կուսակցությունը հանձն է առնում աջակցել կանանց իրավունքներին և նպաստել գենդերային հավասարությանը՝ մարդու իրավունքների միջազգային գործիքների, դրանցից բխող միջազգային և տեղական կիրառելի օրենքների համաձայն: Կիրառել մեթոդներ և գործիքներ՝ գենդերային հավասարությունը խթանելու համար և նվազեցնել գենդերային խտրականությունն ու անհամամասնությունն իր գործառնություններում: Չափել կանանց և տղամարդկանց վրա իր գործողությունների արդյունքներն ու ազդեցությունները:

Համակողմանիություն

Համակողմանիությունը վերաբերում է կուսակցության ծրագրի շրջանակներին և ծավալին: Կուսակցությունը պետք է իր գենդերային քաղաքականությունը կիրառի բոլոր ծրագրերում և գործողություններում՝ անկախ ծրագրի ծավալից, անկախ նրանից, թե ծրագիրն իրականացվում է ինքնուրույն, թե՞ միջազգային, տարածաշրջանային կամ ազգային գործընկերների հետ համագործակցությամբ:

Հաշվետվողականություն

Կուսակցությունը պետք է հաշվետու լինի գենդերային հավասարության ապահովման ջանքերի և արդյունքների համար, ներառյալ՝ թափանցիկ և համապարփակ կերպով տարեկան պարբերական հաշվետվությունների ներկայացման միջոցով: Ծրագրի

ազդեցությունների գենդերային մշտադիտարկումը պետք է ներառվի կուսակցության կառավարման շրջանակներում: Կուսակցությունը պետք է ի ցույց դնի՝

- *գենդերային մեյնսթրիմինգի ինստիտուցիոնալ կառուցվածք, ինչպես, օրինակ՝ կառավարման ամենաբարձր մակարդակով գենդերային հավասարության հանձնառությունն է.*
- *քաղաքականություն և գործողությունների ծրագրեր, որոնք ապահովում են գենդերային հավասարությունն ու դրան առնչվող գործունեությունը:*

Գենդերային գնահատում ձեռնարկելու կարողություն՝ կանանց և տղամարդկանց համար հավանական դերերը, օգուտները, ազդեցություններն ու ռիսկերը գնահատելու համար.

- *գենդերային հակառակ ազդեցություններից խուսափելու, դրանք նվազեցնելու և/կամ մեղմելու միջոցները նույնականացնելու կարողություն, և/կամ*
- *մշտադիտարկման և գնահատման գործընթաց, որը պատասխանատու է գենդերային մեյնսթրիմինգի ջանքերի համար, ներառյալ՝ ըստ գենդերի ապախոշորացված ցուցիչների կիրառումը:*

Պատրաստվածություն և գիտելիքի գեներացում

Կուսակցությունը պետք է իր աշխատակազմի և անդամների նշանակումների հարցում հաշվի առնի համապատասխան գենդերային փորձագիտությունն ու գենդերային հավասարակշռությունը:

Կուսակցությունը պետք է խթանի գենդերային հավասարության ապահովման գործողությունների վերաբերյալ ուսուցումն ու օժանդակի առկա գիտելիքի և տվյալների բացերի լրացմանը: Այն պետք է ամրագրի իր գենդերային քաղաքականության իրականացումից ստացված փորձն ու գիտելիքները:

Կուսակցությունը պետք է ոչ խտրական կերպով և իրական կարիքների ու շահերի վրա հիմնված ապահովի կուսակցության անդամների՝ թե՛ կանանց, թե՛ տղամարդկանց կարողությունների զարգացման հնարավորությունները:

Կուսակցությունը պետք է կանոնավոր կերպով կազմակերպի աշխատակազմի և անդամների գենդերային վերապատրաստման դասընթացներ և իր սեփական գենդերային կարողությունները լրացնի խորհրդատուների կամ գենդերային հարցերով խորհրդատվական խմբի ստեղծման միջոցով:

Հաղորդակցություն

Կուսակցությունը պետք է այլ շահագրգիռ կողմերին և լայն հանրությանը հայտնի գենդերային հավասարության, գենդերային քաղաքականության և իրականացման առնչվող ուղեցույցին իր հանձնառության մասին և պարբերական հետադարձ կապ ապահովի:

Կուսակցությունը պետք է խտրականության բացառման սկզբունքներին հավատարիմ լինի և կուսակցության ներսում և/կամ այլ շահագրգիռ կողմերի հետ հաղորդակցվելիս, ինչպես նաև ընտրարշավների ընթացքում խուսափի կողմնակալ մոտեցումից և սեքսիզմի դրսևորումից:

Դիտարկում և վերանայում

Կուսակցության գենդերային քաղաքականության մեջ առաջ քաշված գենդերային մեյնսթրիմինգի մոտեցումը պահանջում է կայուն հանձնառություն և առաջընթացի կանոնավոր հետազոտում: Կուսակցությունը պետք է կարգավորի իր մոտեցումը՝ գենդերային քաղաքականության իրականացման ընթացքում ձեռք բերված փորձի համապատասխան:

Գ. ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄ

Սույն հայեցակարգային փաստաթուղթը պետք է իրականացվի տարեկան գործողությունների ծրագրի ընթացքում, որը կուսակցությունը պետք է մշակի՝ հիմնվելով հետևյալի վրա.

- Հայաստանում կանանց քաղաքական մասնակցության իրավիճակի ընդհանուր վերլուծության.
- ՀՀ «Կուսակցությունների մասին» սահմանադրական օրենքի.
- կուսակցության ներքին փաստաթղթերի և ընթացակարգերի.
- կուսակցության ծրագրի.
- գործողությունների նախորդ ծրագրի պարբերական մշտադիտարկման և գնահատման, ներառյալ՝ ձեռքբերումների և բարելավումների վերլուծության:

Գենդերային հավասարության գործողությունների ծրագիր

Կուսակցության գենդերային քաղաքականության պատշաճ իրականացումն ապահովելու համար առաջարկվում է գործողությունների ծրագրի հետևյալ նմուշը (ներառում է թիրախներ, նպատակներ, գործողություններ, ցուցիչներ, վերահսկողության միջոցներ, իրականացման պատասխանատվություն, ժամկետներ և անհրաժեշտ միջոցներ): Տե՛ս՝ հավելված 2:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ Սահմանադրություն (լրամշակված 2015-ին):

ՀՀ սահմանադրական օրենքը «Կուսակցությունների մասին» (2016, լրամշակված 2020-ին):

ՀՀ ընտրական օրենսգիրք (լրամշակված 2016-ին):

«Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենք (2013):

ՀՀ գենդերային քաղաքականության հայեցակարգը (2010):

Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թթ. ռազմավարությունը և միջոցառումների ծրագիրը (2019):

ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր (1948):

Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիր (1966):

Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիա (1979):

Պեկինի հռչակագիր և գործողությունների ծրագիր (1995):

Կայուն զարգացման նպատակներ (2015):

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիա (1950):

Եվրոպական սոցիալական խարտիա (վերանայված 1996-ին):

Հռոմում 2000-ին կայացած Մարդու իրավունքների վերաբերյալ եվրոպական նախարարական խորհրդաժողովի նյութերը:

Քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացին կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված մասնակցության մասին ԵԽ Նախարարների կոմիտեի թիվ 3 հանձնարարականը (2003), ընդունված 2003-ի մարտի 12-ին:

Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականները Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններին: Սեռական խտրականության դեմ իրավական պաշտպանության վերաբերյալ թիվ R (85) 2 հանձնարարական: Աշխատանքն ու ընտանեկան կյանքը համաձայնեցնելու թիվ R (96) 5 հանձնարարականը և Գենդերային մեյնսթրիմինգի վերաբերյալ թիվ R (98) 14 հանձնարարականը: ԵԽՄԽՎ հանձնարարականներ. Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների թիվ 1229 հանձնարարական (1994): 1995-ից ի վեր կանանց իրավունքներում իրական առաջընթացի հասնելու վերաբերյալ թիվ 1269 հանձնարարական (1995): Քաղաքական կյանքում հավասար ներկայացվածության վերաբերյալ թիվ 1413 հանձնարարական (1999):

Գենդերային հավասարությունը կուսակցության ներսում և կանանց միջկուսակցական համագործակցությունը. ինչպե՞ս կառուցել կին քաղաքական գործիչների ու

կուսակցությունների կարողությունները: 2015: Ֆինլանդիայի դեմոկրատական կուսակցություններ – Demo Finland:

Կանանց գորացումն ավելի ուժեղ կուսակցությունների համար. Կանանց քաղաքական մասնակցության խթանման ուղեցույց: 2012: UNDP/NDI:

Կուսակցություններում կանանց մասնակցության խթանման ձեռնարկ: 2014, Վարշավա, ԵԱՀԿ Ժողովրդավարական հաստատությունների և մարդու իրավունքների գրասենյակ (ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ):

Աֆրիկայի կուսակցությունները՝ գենդերային տեսանկյունից: 2014, Ստոկհոլմ, Ժողովրդավարության և ընտրությունների աջակցության միջազգային ինստիտուտ (International IDEA): Rumbidzai Kandawasvika-Nhundu:

Խոսքից՝ գործ. Լատինական Ամերիկայի կուսակցություններում կանանց մասնակցության լավագույն փորձը: 2008, Ստոկհոլմ, Ժողովրդավարության և ընտրությունների աջակցության միջազգային ինստիտուտ (International IDEA):

Կանանց քաղաքական մասնակցության խթանում. Կանանց քաղաքական մասնակցության խթանման մշտադիտարկման ուղեցույց: 2015, Mona Lena Krook:

Կասպար Ֆ. Վան Դեն Բերգ և այլք, Ռազմավարական պլանավորում կուսակցությունների համար. գործնական ձեռնարկ (Ստոկհոլմ, ԺՀԱՄԻ, 2015): /Caspar F. Van Den Berg et al., Strategic Planning for Political Parties: A Practical Tool (Stockholm: International IDEA, 2015)/.

Ժողովրդավարության և ընտրությունների աջակցության միջազգային ինստիտուտ, Գենդերային քաղաքականության մշակման շրջանակ կուսակցությունների համար (Ստոկհոլմ, ԺՀԱՄԻ, 2016): /International IDEA, A Framework for Developing Gender Policies for Political Parties (Stockholm: International IDEA, 2016)/.

Բալինգտոն Ջ., Հզորացնել կանանց հանուն ավելի ուժեղ կուսակցությունների. Կանանց քաղաքական մասնակցությունը խթանելու ուղեցույց (Նյու Յորք և Վաշինգտոն ԿՕ. ՄԱԶԾ և ԱԺԻ, 2012): /Ballington, J., Empowering Women for Stronger Political Parties: A Guidebook to Promote Women’s Political Participation (New York and Washington, DC: UNDP and NDI, 2012)/.

ՄԱԿ Կանայք, Փաստեր և թվեր. Առաջնորդությունը և քաղաքական մասնակցությունը, 2019: /UN Women, Facts and figures: Leadership and political participation, 2019/, <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/leadership-and-political-participation/facts-and-figures/>

Ռազմավարության մասին. Ձեր ռազմավարական ծրագրի իրականացումը քրտնաջան աշխատանքի միջոցով, 2019: /On Strategy, Implementing your Strategic Plan with Hard Work, 2019/, <https://onstrategyhq.com/resources/linking-your-strategic-plan-with-hard-work/>

Մեր աշխարհի փոխակերպումը. 2030 թ. Կայուն զարգացման օրակարգ (ՄԱԿ 2015): /United Nations, Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (New York, 2015)/.

Ինչպես հասնել կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված մասնակցությանը քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացներում, ԵԽ: /Achieving

Balanced Participation of Women and Men in Political and Public Decision-Making, CoE/
<https://www.coe.int/en/web/genderequality/balanced-participation>

2003-ի մարտի 12-ին ընդունված քաղաքական և հանրային որոշումների կայացման գործընթացին կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված մասնակցության մասին ԵԽ Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականը (2003) 3 և բացատրական հուշագիրը.
[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383))

Հավելված 1. Գենդերին առնչվող հիմնական եզրույթներ

Գենդերային քաղաքականության հայեցակարգային փաստաթուղթը հղում է անում գենդերային հետևյալ եզրույթներին:

Գենդերն առնչվում է տղամարդ և կին լինելու հետ կապված սոցիալական հատկանիշներ, հնարավորություններ ունենալուն, կանանց, տղամարդկանց, աղջիկների և տղաների միջև հարաբերություններին, ինչպես նաև կանանց և տղամարդկանց միջև հարաբերություններին: Մարդիկ այս հատկանիշները, հնարավորությունները և հարաբերությունները սովորում են սոցիալականացման գործընթացների միջոցով: Դրանք ունեն բնորոշ համատեքստ/ժամանակահատված և փոփոխական են: Գենդերն ավելի լայն սոցիալ-մշակութային համատեքստի մաս է և հատվում է սոցիալ-մշակութային վերլուծության այլ կարևոր ցուցիչների հետ, ներառյալ՝ դասակարգը, ռասան, աղքատության մակարդակը, էթնիկ խումբը և տարիքը: (ՄԱԿ-ի Գենդերային և կանանց առաջնական հարցերով հատուկ խորհրդականի գրասենյակ (OSAGI))

Գենդերային հավասարակշռությունը վերաբերում է որոշումների կայացման մարմիններում և կազմակերպչական կառույցների տարբեր մակարդակների աշխատակազմի շրջանակներում նույն թվով կանայք և տղամարդիկ ունենալու նպատակին:

Գենդերային հավասարություն նշանակում է հավասար իրավունքներ, պարտականություններ և հնարավորություններ կանանց և տղամարդկանց, տղաների և աղջիկների համար: Գենդերային հավասարությունը ենթադրում է, որ հավասարապես հաշվի են առնվում նրանց շահերը, կարիքները և գերակայությունները: Գենդերային հավասարությունը «կանանց խնդիր չէ». այն պետք է վերաբերի թե՛ տղամարդկանց, թե՛ կանանց: Կանանց և տղամարդկանց միջև հավասարությունը դիտարկվում է որպես մարդու իրավունքների խնդիր և համարվում է կայուն մարդակենտրոն զարգացման թե՛ նախապայման, թե՛ ցուցիչ: (ՄԱԿ-ի Գենդերային և կանանց առաջնական հարցերով հատուկ խորհրդականի գրասենյակ (OSAGI))

Գենդերային արդարությունը վերաբերում է կանանց և տղամարդկանց, տղաների և աղջիկների հետ արդար լինելու գործընթացին: Այն ընդունում է հավանական տարբերակված վերաբերմունքի անհրաժեշտությունը, որն արդար է և դրականորեն լուծում է գենդերային դերերով կամ նորմերով պայմանավորված կանխակալ վերաբերմունքը կամ պատմական ու սոցիալական անբարենպաստ պայմանները: Գենդերային արդարության գործընթացը հանգեցնում է գենդերային հավասարության՝ որպես օրինական իրավունք և պարտականություն:

Գենդերային ուղղորդումը/մեյնսթրիմինգը (գենդերային բաղադրիչի ներգրավումը) վերաբերում է գենդերային հավասարության խթանման համաշխարհային ռազմավարությանը: Մեյնսթրիմինգը ցանկացած պլանավորվող գործողության, այդ

թվում՝ օրենսդրության, քաղաքականությունների կամ ծրագրերի մեջ՝ կանանց և տղամարդկանց ներգրավվածության գնահատումն է ցանկացած ոլորտում և ցանկացած մակարդակում:

Դա կանանց և տղամարդկանց մտահոգությունները և փորձառությունը քաղաքականությունների և ծրագրերի նախագծման, իրականացման, մշտադիտարկման և գնահատման բաղկացուցիչ մասը դարձնելու ռազմավարություն է, այնպես, որ կանայք և տղամարդիկ դրանից օգտվելու հավասար հնարավորություն ունենան, և անհավասարությունը չշարունակվի:

Գենդերային արձագանքը վերաբերում է գենդերային նորմերի, դերերի և հարաբերությունների դիտարկումներին և անհավասար նորմերից, դերերից և հարաբերություններից ստեղծված անհավասարության լուծմանը՝ վերականգնողական գործողությամբ տվյալ սոցիալական միջավայրում փոփոխություններ անելու միջոցով:

Գենդերազգայունը վերաբերում է գենդերային նորմերի, դերերի և հարաբերությունների դիտարկմանը, սակայն գենդերային իրազեկվածության ստեղծումից զատ անպայմանորեն չի լուծում անհավասար նորմերի, դերերի կամ հարաբերությունների ստեղծած անհավասարությունը վերականգնողական գործողությունների միջոցով:

Կանանց հզորացումը կարող է լավագույնս հասկացվել որպես կանանց կյանքում գործունեության ընդլայնում, մասնավորապես, մասնակցության և որոշումների կայացման առումով: (ՄԱԲՀ)

Հավելված 2. Գենդերային հավասարության գործողությունների ծրագրի նմուշ

_____ կուսակցության գենդերային հավասարության գործողությունների ծրագիր

2021-ի հունվարի 1 – 2021-ի դեկտեմբերի 31 ժամանակահատվածի համար

ԲԱԶՄՅԻՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐ. օրինակ.՝ հետազոտություն, հասանելի վիճակագրական տվյալներ, կուսակցության անդամների վերաբերյալ սեռային ապախոշորացված տեղեկատվություն					
ԹԻՐԱԽՆԵՐ.					
օրինակ՝ կանանց մասնակցության բարձրացում բոլոր ոլորտներում և դերերում					
օրինակ՝ կանանց որոշումների կայացման ազդեցության հզորացում					
օրինակ՝ կուսակցության քաղաքականության և գործողության ծրագրի մեջ գենդերային հավասարության և կանանց մտահոգությունների ներառում					
ՆՊԱՏԱԿ ԵՎ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ	ՑՈՒՑԻՉՆԵՐ	ՎԵՐԱՀՄԿՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ	ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐ	ԺԱՄԱՆԱԿԱՀԱՏՎԱԾ	ՄԻՋՈՑՆԵՐ
Նշել SMART (հատուկ, չափելի, իրագործելի, իրատեսական, ժամկետային) նպատակները և/կամ գործողությունները	Լրացնել չափելի, որակական և քանակական ցուցիչներ	Նշել ցուցիչների և արդյունքների վերահսկման աղբյուրները	Նշանակել իրականացման պատասխանատու անձ/բաժանմունք/բաժին	Լրացնել իրականացման իրատեսական ժամանակահատված	Հաշվարկել իրականացման և մշտադիտարկման նպատակային միջոցները
Օրինակ՝ իրականացնել գենդերային գնահատում	Օրինակ՝ -վերանայված փաստաթղթերի քանակը. -պատասխանողների թիվը (սեռով ապախոշորացված)	Գենդերային գնահատման արդյունքների հաշվետվություն	Սոցիոլոգ, գենդերային փորձագետ	Հունվար-փետրվար, 2021	1.200.000 ՀՀ դրամ